

Koczó József

Egy helyismereti kiadványról

(Vámosmikola és környéke – helytörténeti szakköri füzet)¹

1. A helytörténeti kiadvány elkészítését motiváló körülmények

1989 szeptemberétől működött a vámosmikolai iskolában helytörténeti szakkör, melyet 2010/11-es tanév végéig vezettem. A szakköri foglalkozások megtartásához, a Börzsöny-vidéki kirándulásokra történő felkészüléshez, a szakkörösök gyűjtő-, kutatómunkájának segítségéhez helyrajzi irodalomra volt szükségünk. Kirándulásaink „átnyúltak” a Felvidék közeli neves városaiiba (Ipolyság, Érsekújvár, Selmecbánya, Zólyom, Besztercebánya), majd 1994-től előbb az ipolyszakállosi magyar tanítási nyelvű alapiskolával, 1997-től – az egykori vámosmikolai lengyel menekülttábornak köszönhetően – a jodlowai líceummal alakult ki honismereti jellegű cseretáborozásunk.

A *Nemzeti alaptanterv* és a kerettantervek az ezredfordulótól a honismeret, helytörténet tanítását beemelték a tantárgyak (modulok), a tanítási órák közé, sőt a szabadon tervezhető órakeretből ez utóbbiak számát növelni is lehetett (néhány tanévben!).

Az 1990-es években az Ipoly mentén, az egykori dél-honti térségben – a határ menti kapcsolatok megerősödésének jeleként – önkormányzatok, iskolák, könyvtárak, civil szervezetek részvételével kulturális, közművelődési, oktatási együttműködés bontakozott ki, melynek szerves része volt a honismereti nevelés, helytörténeti munka. Ilyen kapcsolatot jelentett a két egykori megyeszékhely, Ipolyság és Kemence iskolái által több éven át megrendezett *Múlttal a jövőért* című természetismereti, helytörténeti, irodalmi vetélkedősorozat. A Pest Megyei Honismereti Egyesület a honfoglalás millecentenáriumán az iskolai honismereti szakkörök szentendrei találkozóján, az államalapítás millenniumán pedig Szobon rendezett vetélkedőt. Szob várossá nyilvánítása alkalmából ugyancsak helytörténeti vetélkedőre hívták az Alsó-Ipoly-völgy kisdíákjait. A vetélkedőkre való felkészüléshez az irodalom Csáky Károly, Zalabai Zsigmond, Mándli Gyula helytörténeti munkái, írásai alapján, jórészt csak fénymásolatban állt rendelkezésre.

Mindezek a foglalkozások, kirándulások, honismereti táborok, vetélkedők igényelték azt, hogy a szervező pedagógusok és a résztvevő tanulók felkészülésükhöz az Alsó-Ipoly-völgy, elsősorban Vámosmikola és környékének tájleírásáról, gazdálkodás- és életmódtörténetéről, néprajzi képéről, a vidék fontosabb történelmi eseményeiről olyan kiadványt vehessenek kezükbe, mely a települések rövid helyrajzi bemutatását, híres személyeinek portréját, esetleg szócikkben való ismertetését tartalmazza. Fontosnak tartottam továbbá, hogy a kisdíákok a tárgyalt témakörök fogalmainak, archaikus, népi kifejezéseinek magyarázatát is megtalálják benne.

A kézirat a helytörténeti szakkör „műhelyében” készült, hiszen megírásához felhasználtam az irodalom tanítása kapcsán 5. osztályos tanítványaim és felsős szakköröseim gyűjtéseit a népi hiedelmek (boszorkány, szellem, kísértet), valamint a népköltészet (balladák) és élő népszokások (szüreti felvonulás és bál) köréből. A kiadvány végül is 2004-ben jelent meg.² Előszavát Csáky Károly ipolysági tanár, etnográfus,

Koczó József: Egy helyismereti kiadványról (Vámosmikola és környéke – helytörténeti szakköri füzet)

helytörténeti író írta. A könyvecskét a környék iskolai könyvtáraiba, Vámosmikola község és Szob város könyvtárába is eljuttattuk.

2. A kiadvány hasznosítása a tanításban

Elsődleges használata a helytörténeti szakkör tevékenységében valósult meg, hiszen ennek műhelymunkájában született. A szakköri és iskolai kirándulásokra készülve a közeli várakról, erődítésekről (Damásd, Drégely, Salgó, Godóvár, Bernecebaráti sánc és templomerőd) szóló leírások alapján a tanulók előzetesen felkészülhettek, ill. a megadott irodalom alapján további gyűjtőmunkához találtak lehetőségeket. A néprajzi anyaga ösztönözte a helyi hagyományok ápolását, sőt a tárgyi néprajzi anyag- és a folklórgyűjtést. Az 1990-es évek második felében Pásztor Csaba szakkörösünk a család által átörökített adottságok, hajlam mellett az itt szerzett élményanyag alapján válhatott kiművelt gyűjtővé. Érdemes róla megemlíteni azt, hogy Csáky Károly halottkultuszról készülő munkájához (majdani PhD disszertációjához) – a felkeresett idős asszony betegsége miatt – ő énekelte 14 évesen (!) a siratót. Ugyancsak az ezredforduló tájékán – még tizenévesen – megalapozta a 2007-ben átadott perőcsényi faluház kiállítási anyagát. Előtte a művelődési ház mozigépházában lehetett megtekinteni a tárgyi néprajzi anyagból álló gyűjteményét.

A községek ismert személyiségei emlékének ápolásához, esetenként sírjuk gondozásba vételéhez is hozzájárult a kiadvány (Vámosmikola: Mányik Ernesztina operaénekesnő, Huszár Károly a nemzeti ellenállás alakja, Cselka Nándor püspök, Egyházy Ádám plébános, Bányik Pál 48-as honvéd; Perőcsény: Kovács Sebestény József lelkész-esperes, Együd Árpád néprajzkutató; Tésa: Boronkay Lajos, Kossuth kormánybiztosa). Három településünk jubileumáról emlékezhetett meg az elmúlt másfél évtizedben: Vámosmikola 700 éves (2000), Perőcsény 750 éves (2004), Kemence 850 éves (2006) első írásos említéséről. Ezekre az eseményekre a szakkörösök felkészültek, és ismeretanyag birtokában vehettek részt az emlékünnepeken. Olykor ez kiállítás rendezésével is párosult, például Vámosmikolán a honfoglalás millicentenáriumi kiállítása (1996), „Vesztünkre esküdtek ádáz hatalmak ...” (a lengyel menekülttábor emlékeiből, 1999), Vámosmikola 700 éves. Szalay Attila, egykori szakkörös nevét említeném még, aki ugyancsak diákként katonai eszközök, felszerelések gyűjtésére, felkutatására adta fejét, s első kiállításait, katonai bemutatóit segítségünkkel rendezte.

A szakkör – bevonva az időközben középiskolássá, főiskolai vagy egyetemi hallgatóvá vált tagjait is – egyik rendezője volt a 2005-ben Perőcsényben rendezett történeti-néprajzi konferenciának, melynek anyagát 2006-ban *Hajzé felő' gyün egy buró ...* címmel meg is jelentettük. Ugyancsak egykori szakköröseinkkel a történelmi Magyarország távolabbi és közelebbi tájaira három alkalommal – Erdélybe 1995-ben és 2003-ban, Felvidékre 2004-ben – szerveztünk tanulmányi kirándulást.

A kiadványt használtam a hon- és népismeret tanításához is, abban az időszakban, amikor (2003 után) a szabadon tervezhető órákat eltörölték. Legutóbb a 2009/2010. tanévben. Az órakeret mintegy felét, 18 órát fordítottunk a lakóhely és a környék településeire (például helynév eredete, magyarázata; a lakosság foglalkozása, nemzetiségi összetétele; vallási kép; továbbá a vidék néprajzának jellegzetességei /palócság/, néhány történelmi esemény, például nemzeti ellenállás 1944/45-ben, lengyel menekültek befogadása). A tanulók a könyvtári példányokat használták.

Az alábbiakban a hon- és népismeretet jelenleg is tanító történelem és földrajz szakos tanár, valamint a kiadványt használó tanítók tapasztalatait adom közre:

Koczó József: Egy helyismereti kiadványról (Vámosmikola és környéke – helytörténeti szakköri füzet)

Alsó tagozat – a környezetismereti órákon túl leginkább a készségtárgyak tanításában használják a könyvet és a tanmenetjavaslatot.

Környezetismeret – az évszakokhoz kapcsolódó ünnepek, szokások, helyi hagyományok ismertetéséhez: farsang, húsvét, szüret, betlehemezés.

Ének-zene – évfolyamonként az ünnepkörök dalainál kerül elő: anyák napja, betlehemes játék.

Rajz – Vámosmikola jellegzetes építészeti emlékeinek bemutatása művészettörténeti és történelmi háttérük megismerésével, pl. Esterházy–Huszár-kastély, római katolikus templom.

Felső tagozat – az iskolában jelenleg csak a történelem tantárgy tanításánál kerül elő a honismeret.

Korábban önálló tantárgyként az 5–6. évfolyamon heti egy-egy órában tanítottuk mindaddig, amíg a szabadon tervezhető órákat el nem törölték a kerettantervből. A Vámosmikola és környéke című kéziratot 72 példányban sokszorosítottuk, így a tanulók saját példánnyal rendelkeztek. A kisdíákok szívesen dolgoztak a helyi tankönyvből, mely kézzelfoghatóvá tette számukra lakóhelyük történetét, s ezen keresztül családjuk múltjának kutatását.

A 2008/2009-es tanévtől helyi tantervünkben a honismeret az 5–6. évfolyamon fél-fél évben, heti 1 órában a történelem tantárgy része lett. Egyéni és csoportos munkák szervezésével, helytörténeti sétákkal igyekeztünk felkelteni a tanulók érdeklődését a település múltja iránt. Az elmúlt tanévben a helyi plébánosok sírjának gondozását, ápolását is megszerveztük az 5. osztályosokkal. A jelen tanévben a honismeret az egyik elszenvedője a mindennapos testezés bevezetésének: féléves tárggyá zsugorodott. Az ismeretanyag leadása így csak tömbösítve mehet végbe, a temetői emlékek gondozása pedig elmarad.

Megoldást jelenthet a honismereti szakkör újraindítása a következő tanévtől.

A hon- és népismeret tantárgyi koncentrációja felső tagozatban a történelemtanár számára a természetismeret, valamint a földrajz oktatásában jelentkezik. Előkerülnek a lakóhely természeti és gazdasági jellemzői a hon- és népismeret tükrén keresztül.

Iskolai rendezvényekre, iskolák közötti versenyekre, vetélkedőkre való felkészüléshez továbbra is használatban van a kiadvány. Például a településen rendezett ügyességi és fejtörő próbákkal színesített „akadályversenyen”; a Vámos Települések Szövetsége által többször megrendezett iskolák közötti országos, sőt határokon átnyúló versenyen; az ipolyszakállosi magyar tanítási nyelvű alapiskola által három ízben megrendezett „Szivárvány projekt” (Power Pointos prezentáció készítése a településekről) keretében.

Nem csupán a kiadvány, hanem *társai* és az iskolában folyó helytörténeti munka is hozzájárulhat ahhoz, hogy a különböző vetélkedőkre, versenyekre és pályázatokra („Hetedhét Ipolyon innen és túl...”) készülve diákjaink a település szöveges és/vagy képes bemutatásához, hagyományainak feltárásához gyűjtőmunkájuk során adatokhoz jussanak, a feldolgozáshoz pedig módszertani segítséget kapjanak. Akadnak középiskolák, melyek diákjaik lakóhelyének történetéről, nevezetességeiről, jeles alakjairól házi dolgozatot kérnek. Még a főiskolai, egyetemi hallgatók szak- vagy évfolyamdolgozat készítéséhez is meríthetnek megszerzett ismereteikből, elsajátított módszertani elemeikből. Készültek történelem szakos szakdolgozatok: Az 1782. évi Hont megyei cigányper (1996), Cselka Nándor püspök élete és munkássága (2009). Továbbá diákmunkák Vámosmikola ifjúságának tanulási, művelődési lehetőségeiről, a vidék idegenforgalmának, turizmusának helyzetéről és fejlesztésének irányairól vagy készülöben egy gazdaságföldrajzi témájú dolgozat a vizek hasznosításáról, árvíz- és környezetvédelemről.

Koczó József: Egy helyismereti kiadványról (Vámosmikola és környéke – helytörténeti szakköri füzet)

A pedagógus szerepe a helytörténet tanításában meghatározó. Általában a helyi gyökerekkel rendelkező történelemtanár fogékonyabb a helytörténet művelésére. Vámosmikola szerencsés helyzetben van, hiszen egykori helytörténeti szakkörösünk az iskola történelemtanára.

Láttuk azt, hogy a miniszter által kiadott kerettantervek hon- és népismeret számára biztosított órakerete fokozatosan zsugorodott. Az új nemzeti alaptanterv alapján kiadásra kerülő kerettanterv által körvonalazható változások az iskoláknak a jövőben ismét nagyobb mozgásteret biztosítanak. A NAT 2012-ben az *Ember és társadalom* műveltségterület kiemelt fejlesztési területeiben megfogalmazódik a hon- és népismeret tanításának fontossága, melyhez három témakörben (Az én világom; Találkozás a múlttal; Örökségünk, hagyományaink) közműveltségi tartalmak is rendelődnek az 5–8. évfolyamra. A kerettanterv 5–8. évfolyam október 20. körüli változatában az 5. évfolyamon a hon- és népismeret kötelező tantárgy tanítására heti fél óra időkeretet biztosít. Az ismét megjelenő, szabadon tervezhető órakeret terhére ugyanakkor ez emelhető – hiszen a tanterv is 32 órára készült –, ha az iskola valamely területre nem választ emelt szintű képzést. Lehetősége nyílik továbbá az iskolának a pedagógus kötelező munkaideje 80 %-os keretéből, nem tanórai foglalkozás, szakköri foglalkozás tartását is igénybe venni. Mindez a helyi körülményektől függ: iskolavezetés, pedagógusok szándéka és nem utolsósorban a kisdíjak érdeklődése dönthet.

JEGYZETEK

¹ Az V. Pest Megyei „Honismereti Barangoló” Vándorgyűlésen Esztergomban 2012. november 23-án elhangzott előadás rövidített és szerkesztett szövege.

² Koczó József (2004): Vámosmikola és környéke. Helytörténeti szakköri füzet. *Honti Füzetek* 6. Vámosmikola, 104 l.